

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee 26 juni 2022

Gelezen uit De brief van Jacobus

Toespraak Franck Ploum

1.

Deze week zijn we langs verschillende kanten weer wakker geschud. Want hoewel we vaak denken dat verworvenheden van zelfsprekend zijn geworden blijken ze dat allesbehalve te zijn. De aanslag op de Gay-bar in Oslo en het in de VS terugdraaien van een wet die het – hoewel nog steeds zeer ingewikkeld – in elk geval wel mogelijk maakte dat vrouwen rondom ongewenste zwangerschappen eigen keuzes konden maken tonen aan hoe je voor je idealen, gedachten en meningen moet blijven vechten. Misschien moet je juist alert gaan worden op de momenten dat emancipatie, verworven vrijheden en acceptatie van ieders eigenheid vanzelfsprekend worden.

Achterstelling, discriminatie en het veroordelen van mensen gebeurt niet zelden met de bijbel in de hand. Hoewel de bijbel meestal niets zegt over morele of ethische kwesties uit onze tijd, zijn er altijd mensen die in die bibliotheek aanknopingspunten vinden ter veroordeling. En het is precies het feit dat die bijbel een bibliotheek is en geen kaft-tot-kaft doorgeschreven document, wat het zo ingewikkeld maakt om langs de bijbelse lat kwesties te meten. Dan wordt het al gauw waarheid en waarheid wordt al snel dogmatiek, niet zelden cocktails voor veroordeling, onderdrukking, geweld, oorlog.

Zo'n zeventig boeken uit verschillende tijdsgewrichten, in verschillende genres, in verschillende omstandigheden, voor verschillend publiek. Dat geeft een veelkleurig beeld van hoe het leven van mensen gelopen is, gebeurtenissen geïnterpreteerd zijn, visies op God, op omgang met elkaar en op morele vraagstukken zijn veranderd. Dat is geen eenheidsworst, dat is geen eenduidig ja of nee, dat is geen woordenboek van vraag en antwoord, dat is een geleefd boek dat geen heldere antwoorden geeft maar duiding, dat geen oplossing biedt voor elke probleem in elke tijd, maar poogt te laten zien hoe het in een leven kan gaan of gaat, of nog zal gaan.

Er staan in die bijbel dus ook verhalen en boeken die elkaar tegenspreken. Dat kan ook niet anders. Sommige verhalen staan lijnrecht tegenover elkaar. En het is dan ook maar net welke lijn je volgt waar je uitkomt.

2.

Vandaag lezen we uit een van de Nieuwtestamentische brieven. De brief van Jakobus, zo is dit document bekend. Een document uit de eerste eeuw, geschreven door een leraar van de messiaanse beweging in naam van Jezus. Oorspronkelijk waarschijnlijk geen brief, maar iets intern, voor eigen gebruik in een of andere ekklesia. Toen andere ekklesia's zich gingen melden, 'wij willen dat document graag lezen', werd er een aanhef boven geplakt met afzender en geadresseerden, en werd het rondgestuurd. In welke oplage is niet bekend. Waarheen precies, naar welke ekklesia's, ook niet. De brief opent sinds die tijd met: 'Jakobus, slaaf van God en heer Jezus Messias, aan de twaalf stammen in de verstrooiing, ik groet jullie.' De twaalf stammen staan voor heel Israël, de 'verstrooiing' is de diaspora, alle Joden die wonen buiten Judea en Galilea. Dan rijst de vraag of de aangeschrevenen allen Joden waren, Joodse leerlingen van Jezus.

En wie is de schrijver? *Jakobus* staat er in de aanhef, de Griekse vorm van de Hebreeuwse naam *Ja'akov*. Is het de broer van Jezus, met die naam? De leider van de moederekklesia in Jeruzalem? Die in de traditie 'de rechtvaardige' wordt genoemd? Over hem is bitter weinig bekend. Alleen enkele vermeldingen in de brieven van Paulus en in het boek Handelingen der Apostelen laten doorschemeren dat hij een rol van betekenis heeft gespeeld in de vroege Jezusbeweging.

Eén ding lijkt wel vast te staan: Jakobus' dood door steniging. De Joodse geschiedschrijver in Romeinse dienst, Flavius Josephus (37-ca. 100) wijdt tegen het einde van zijn beroemde werk *De oude geschiedenis van de Joden* een passage aan de dood van Jakobus, die geïntroduceerd wordt als 'de broer van de Jezus die Christus genoemd wordt' (XX, 200-201). Naar alle waarschijnlijkheid vond Jakobus de dood in het jaar 62, toen de keizer van Rome een nieuwe landvoogd stuurde naar de provincie Judea en er tijdelijk een

machtvacuüm was. Een jonge, pasbenoemde hogepriester wil zich krachtig manifesteren: in zaken van Thora stelt hij de norm. Jakobus en enkele anderen, vermoedelijk Farizeeën, hebben de oppositie die zij voerden tegen de nieuwe hogepriester, met hun leven moeten bekopen.

Nu is het zo dat de schrijver van de Jakobusbrief er op geen enkele manier blijk van geeft dat Jezus zijn broer was. Hij was ook niet de enige Jakob. Jakobus was in de eerste eeuw een heel gewone naam. In de evangeliëverhalen horen we over Jakobus, de zoon van Zebedeüs (Matteüs 4:21), Jakobus, de zoon van Alfeüs (Matteüs 10:3), Jakobus, de zoon van Maria (Matteüs 27:56) en Jakobus, de vader van Judas (Lukas 6:16). Dat zijn er al vier.

3.

Eén ding staat vast: de schrijver van de Jakobusbrief was een Jood, een Joodse leerling van Jezus. Door de eeuwen heen is er discussie gevoerd over de vraag hoe 'christelijk' deze Jood was. Niet veel te Joods om als 'christen' door het leven te gaan? Dat lijkt mij een misverstand. Zo kunnen 'Jood' en 'christen' in de toenmalige context niet tegen elkaar worden uitgespeeld. De schrijver van de Jakobusbrief, hoe zijn naam ook luidde, was aanhanger van een Joods-messiaanse beweging waaruit op den duur groeide wat wij nu 'christendom' noemen. Hij was diepgeworteld in de bijbel en andere Joodse geschriften, kortom, in tradities van Jodendom.

Een vergelijking met Paulus, valt veelal uit in het nadeel van Jakobus, zeker in kringen van reformatorisch christendom. Bij Jakobus lezen we (2:24-26):

*Jullie zien dat iemand gerechtvaardigd wordt ('waargemaakt') door zijn werken,
niet enkel uit vertrouwen ('geloof').
Werd niet ook Rachab, de hoer, gerechtvaardigd door haar werken
toen zij de verkenners ontving en langs een andere weg liet gaan?
Zoals het lichaam dood is zonder levensadem,
zo is het vertrouwen ('geloof') dood zonder werken.*

Vertrouwen - 'geloof' - kan niet op zichzelf staan. Vertrouwen moet handen en voeten krijgen, bewijst zich door het doen van goede werken, edelmoedig, empathisch. Kijk naar Rachab, de publieke vrouw op de wallen van Jericho, hoe zij het leven redde van de verkenners namens Israël (Jozua 2:15-16).

Zijn we hier getuige van een polemiek met Paulus? In zijn brief aan de Romeinen lezen we (3:28): 'Een mens wordt gerechtvaardigd ("waargemaakt") uit vertrouwen ("geloof"), niet door werken van Thora.' Het zou een leerhuis waard zijn om beiden een beter te bekijken. Hoe het ook zijn mag, de Reformatie heeft in elk geval de visie van Paulus opgevat als een compendium van ware protestantse theologie. En als je Paulus aanhangt, ben je tegen Jakobus. Het is het een of het ander.

Martin Luther typeerde het document van Jakobus als een 'strooien brief, in elkaar geflanst door een of andere Jood'. Dat klinkt onvriendelijk en zo was het ook bedoeld. Het is een ratjetoe waar we niets mee kunnen - 'in elkaar geflanst'. Hoe onaardig ook gezegd, en gemeten aan waar Luther toe in staat was, is de toon hier nog mild - in de kern heeft hij het gelijk aan zijn kant. Die 'strooien brief' is geschreven door een Jood die zijn 'boodschap' uit allerlei bronnen bij elkaar heeft geveegd - de bijbel en andere Joodse geschriften.

4.

Maar zouden Paulus en Jakobus hoe verschillend en in tegenspraak dan ook, toch naast elkaar kunnen staan? Zonder dat de een de ander veroordeeld? De brief van Jakobus is op z'n minst een mooi en inspirerend document. Het is één grote, hartstochtelijke oproep tot omkeer en tot volharding. Ga de weg van het vertrouwen, dat wil zeggen: het vertrouwen dat het mogelijk is, een andere, nieuwe wereldorde, die, zo meent de schrijver, niet ver weg is. Herhaaldelijk spreekt hij over het 'oordeel': 'De dagen lopen op hun eind'; 'dichtbij is de aankomst van de heer'. Zo krijgt de oproep tot omkeer het karakter van een ultimatum: maak haast, we hebben ongelooflijke haast.

Een radicale, herkenbaar profetische boodschap. En wie worden met name aangesproken? De rijken. Is dat even vervelend voor ons. Want wij zijn allen rijken, vergeleken met de omstandigheden waarin wereldwijd talloos veel miljoenen moeten leven. En waar wij maar niet in slagen, in Europa, in dit welvarende werelddeel, is een oplossing vinden, eerlijk, rechtvaardig en humaan, voor de toestroom van vreemdelingen, vluchtelingen. Ja uit Oekraïne: meer dan welkom, zij zijn als wij, kijk hier is een kamer in mijn huis, hier is opvang.

Maar uit die andere oorlogsgebieden wereldwijd: geen denken aan. Ontmoedigen, demotiveren, opvangen in een overvol Ter Apel, op luchtbedjes. En hoewel mensen al drie jaar weten dat ze zeker mogen blijven op grond van het vluchtelingenverdrag wachten ze al jaren in het overvolle centrum af tot hun leven weer kan beginnen. Al drie jaar zeker van verblijf, maar nog geen stap verder dan het hek van Ter Apel. Omkeer is dus geboden. Onze levens en omgang met elkaar veranderen.

Maar voor Jakobus gaat het niet alleen over de verhouding met de ander. Het gaat ook over je eigen ommekeer. Je bevrijden uit de dwang van ook innerlijke slavernij. De macht der gewoonte omdat je niet de moed kunt opbrengen je leven anders in te richten, terwijl je daar, als je afdaalt in jezelf, innig naar blijkt te verlangen. Doffe berusting, het is zoals het is, het kost te veel moeite om jezelf opnieuw uit te vinden. Toch maar proberen, angst en twijfel weerstaan, opbreken en gaan 'versterk je hart'; maar ook 'heb geduld met jezelf'.

5.

Wat moet je leren? Leven in vrijheid. Uittocht uit alle mogelijke systemen van slavernij. Innerlijk en uiterlijk, persoonlijk en in maatschappelijk verband - wij mensen samen. Dat vereist geestverwantschap en onderlinge solidariteit - 'elkaar geen loer draaien' zo werd het bij de opening van deze dienst verwoord met worden van Jakobus.

Dat is een levenshouding én manier van leven die je moet aanleren, inoefenen. En leren, dat doe je een leven lang. Je kunt het opgeven onderweg, cynisch geworden, wanhopig, bedroefd of gelaten. Je kunt ook besluiten om toch weer op te breken, al is het maar door gehoor te geven aan de stem, het spreken, van een andere mens die jou roept, die jou nodig heeft. Daartoe bewogen worden. Die mens herkennen als je naaste. En de naaste worden van die mens.

Zeg amen – dat het zo moge zijn.